

УДК 94(100):355.4"1337/1453"

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11\(29\)-1316-1330](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11(29)-1316-1330)

Озимчук Олег Борисович кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Пластова, 31, м. Рівне, 33028, тел.: (096) 373-50-78, <https://orcid.org/0000-0002-0343-3288>

Шеретюк Валерій Миколайович кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Пластова, 31, м. Рівне, 33028, тел.: (067) 780-51-34, <https://orcid.org/0000-0002-3280-7744>

Карпуніна Тетяна Олександрівна кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Пластова, 31, м. Рівне, 33028, тел.: (097) 272-33-87, <https://orcid.org/0000-0003-0387-1971>

РОЛЬ УОЛТЕРА МЕННІ В СТАНОВЛЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТАКТИКИ ШЕВОШЕ НА ПОЧАТКУ СТОЛІТНЬОЇ ВІЙНИ 1337-1453 РОКІВ

Анотація. В статті проводиться аналіз англійської військової тактики шевоше та особливості її застосування Уолтером Менні (Готьє де Моні) періоду Столітньої війни (1337-1453 рр.). В сучасній медієвістиці сформоване переконання у масовому застосуванні англійської тактики руйнівних рейдів тилами ворога періоду Столітньої війни, (а саме на початку 50-х років XIV століття), як вже існуючої і досконалої форми ведення бойових дій. Відповідно постає питання часу виникнення тактики шевоше, фактів її результативності в минулому та з'ясування авторства цього виду військового мистецтва. Таким чином, є потреба в аналізі історії англійського військового мистецтва у війнах, які вела Англія ще до початку Столітньої війни, а також з'ясування ймовірності застосування шевоше уже в перший період війни між Англією та Францією 1337-1347 років. На основі проведеного дослідження вказується, що використання тактики шевоше Уолтером Менні (Готьє де Моні), відбулося ще до початку Столітньої війни (1337-1453). Вперше такий військовий підхід був застосований англійським полководцем у війні в Шотландії 1332-1337 років. Суть тактики шевоше полягала у використанні невеликих загонів кінних лучників, які діяли автономно від основних збройних сил. Уолтер Менні

здійснював руйнівні рейди тилами шотландців, завдавав збитку замкам і феодалним володінням васалів шотландського короля Девіда II. Шевоше Уолтера Менні повністю паралізувало взаємодію між армією короля та загонами його васалів, які були змушеними покинути свого сюзерена для захисту своєї приватної власності. Тактика Менні виявилась настільки успішною, що англійський король Едуард III, з метою вирішення проблеми значно переважаючих сил французів, знайшов необхідним застосувати її ще на початку Столітньої війни. 1337 року, як успішний воєначальник англійської армії в Шотландії, Уолтер Менні відкликається англійським королем та призначається членом малої королівської ради і отримує надзвичайні військові повноваження. Перенесення досвіду Уолтера Менні на материк і застосування його проти французів у перший рік війни, підтвердили доцільність запровадження тактики шевоше проти переважаючих сил ворога. Успішність тактики підтверджують і призначення Едуардом III Уолтера Менні у вразливі та проблемні театри бойових дій початку Столітньої війни. Саме ідеї Менні, його досвід, набутий у війни з Шотландією та французькими військами у перший період Столітньої війни, були втілені пізніше Едуардом Вудстокським (Чорним Принцем) у більших масштабах. Таким чином, тактика шевоше стала одним з головних військових прийомів, які дозволили незначним збройним силам англійців успішно діяти проти переважаючих сил французької армії до кінця війни.

Ключові слова: Уолтер Менні (Готьє де Моні), шевоше, Столітня війна, Едуард III, Фландрія, Бретань, Гасконь, деблокада, граф Дербі, Геннегау, Вільям Монтегю, баннерет.

Ozimchuk Oleg Borysovych Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History, Rivne State Humanitarian University, St. Plastova, 31, Rivne, 33028, tel.: (096) 373-50-78, <https://orcid.org/0000-0002-0343-3288>

Sheretiuk Valerii Mykolayovych Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Rivne State Humanitarian University, St. Plastova, 31, Rivne, 33028, tel.: (067) 780-51-34, <https://orcid.org/0000-0002-3280-7744>

Karpukhina Tetiana Oleksandrivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Rivne State Humanitarian University, St. Plastova, 31, Rivne, 33028, tel.: (097) 272-33-87, <https://orcid.org/0000-0003-0387-1971>

THE ROLE OF WALTER MANNY IN THE FORMATION OF ENGLISH TACTICS CHEVOCHE AT THE BEGINNING OF THE CENTURY WARS OF 1337-1453

Abstract. The article provides an analysis of the English military tactics of chauffeuring and the peculiarities of its use by Walter Manny (Gautier de Mony) during the period of the second Anglo-Scottish war (1332-1357) and the Hundred Years' War (1337-1453). There is a belief in the massive use of English tactics of destructive raids through the rear of the enemy during the Hundred Years' War. In modern medieval studies, (namely, in the early 50s of the 14th century), as an already existing and perfect form of warfare. Accordingly, the question of the time of occurrence arises, confirmation of the success of the use of chevoche tactics, and clarification of authorship. Thus, there is a need to analyze the history of English military art in the wars that England waged even before the beginning of the Hundred Years' War, and in searchig the information that would confirm the facts of the use of chevoche already in the first period of the war between England and France in 1337-1347. On the basis of the conducted research, it is indicated that the use of chevoche tactics by Walter Manny (Gauthier de Mony) took place even before the beginning of the Hundred Years' War (1337-1453). For the first time, such a military approach was used by an English commander in the war in Scotland in 1332-1337. The essence of the Shevoshe tactics was the use of small detachments of mounted archers, which operated autonomously from the main armed forces. Walter Manny carried out destructive raids in the rear of the Scots, caused damage to the castles and feudal possessions of the vassals of the Scottish king David II. completely paralyzed the interaction between the king's army and the units of his vassals, who were forced to leave their suzerain to protect their private property. Manny's tactics proved so successful that the English king Edward III, in order to solve the problem of the significantly superior forces of the French, found it necessary to apply it at the beginning of the Hundred Years' War. 1337, as a successful commander of the English army in Scotland, Walter Manny is recalled by the English king and appointed a member of the king's small council and given extraordinary military powers. The transfer of Walter Manny's experience to the mainland and its application against the French in the first year of the war confirmed the feasibility of introducing chauffeuring tactics against superior enemy forces. The success of the tactics is also confirmed by Edward III's appointment of Walter Manny to the vulnerable and problematic theaters of combat at the beginning of the Hundred Years' War. It was Manny's ideas, his experience gained in the wars with Scotland and French troops in the first period of the Hundred Years' War, that were later embodied by Edward of Woodstock (the Black Prince) on a larger scale. Thus, chauffeuring tactics became one of the main military techniques that allowed the

small armed forces of the British to successfully operate against the overwhelming forces of the French army until the end of the war.

Keywords: Walter Manny (Gauthier de Mony), Chevochet, Hundred Years' War, Edward III, Flanders, Brittany, Gascony, de-blockade, Earl of Derby, Hennegau, William Montague, Banneret.

Постановка проблеми. У дослідженнях військової тактики та стратегії, які застосовувались періоду Столітньої війни, практику активного використання англійськими військами тактики руйнівних рейдів тилами ворога – «шевоше», історіографія констатує лише в періоді з початку 50-х років XIV століття, як вже існуючої і досконалої форми ведення бойових дій. Відповідно залишається мало дослідженим питання часу виникнення тактики шевоше, фактів її результативності у минулому та авторства цього аспекту військового мистецтва. Таким чином, є потреба в аналізі історії англійського військового мистецтва у війнах, які вела Англія ще до початку Столітньої війни, а також з'ясування ймовірності застосування шевоше уже в перший період війни між Англією та Францією 1337-1347 роках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільший обсяг дослідницької роботи на задану тему припадає на англійських та французьких істориків, серед яких слід виділити наступні праці. Це докладне дослідження англійського історика, члена Британської комісії Гордона Корригана «Столітня війна», в якому автор, знаний військовий історик, приділив значну увагу характеристиці збройних сил Англійського та Французького королівств на початку збройного конфлікту (Корриган Г. Столітня війна. Київ, 2015. 352 с.). Вагомий внесок у наукові розвідки особливостей формування англійської армії на початку Столітньої війни зробив англійський вчений, знаний авторитет у сфері зброї та обладунків середньовічної Європи Кристофер Граветт (Граветт К. Епоха рицарства в історії Англії. Дніпропетровськ, 2001. 368 с.). Окремі елементи аналізу стратегії і тактики англійської армії у 1330-1350-х роках досліджував французький історик Жан Фав'є [1]. Роль особи, вплив окремих воєначальників на специфіку формування англійської та французької армії часів Столітньої війни дослідив французький історик Едуард Перруа [2]. Серед вітчизняних істориків слід відзначити праці Купченка-Гринчука О.М. (Купченко-Гринчук О.М. Етнічний склад англійських найманців в роки Столітньої війни (1337-1453); Етнічна історія народів Європи. Київ. 2010. № 32. с. 33-38; Побут і повсякдення англійської армії в роки Столітньої війни. Вісник Київського університету. Історія. Київ, 2011, № 105. С. 26-28; Спорядження англійської армії в роки Столітньої війни. Археологія. Київ, 2011, № 2. С. 72-81), в яких піднімається важлива тема найманства в англійській армії XIV століття, у тому числі тема фламандських найманців, до яких

належав Уолтер Менні. Попередні етапи даного дослідження можна прослідкувати в роботах Озимчука О.Б. [3].

Мета статті. Дане дослідження має на меті з'ясувати історію появи в арсеналі англійських військ тактики шевоше, як такої, що мала великий успіх упродовж англійсько-французької війни та ймовірність її застосування ще до початку Столітньої війни, а також у першій її період.

Виклад основного матеріалу. Вирішення тривалого династичного конфлікту між Англією та Францією військовим шляхом поставило перед англійським королем Едуардом III (1327-1377) декілька проблем. Перша і найголовніша – це постійна потенційна перевага Франції в людських ресурсах. В Англійському королівстві у першій чверті XIV століття мешкало близько 3 млн., а у Французькому королівстві – 22 млн. За приблизними підрахунками кількість феодалів у обох державах не перевищувала 10 відсотків. Едуард III для ведення війни міг одночасно набрати загони важкоозброєних кіннотників близько 5 тисяч. Бойові дії потрібно було вести за межами Британії, в умовах постійної загрози висадки у відповідь французького десанту. Тому частина таких рицарів залишалася в Англії, особливо власники земель на південно-східному узбережжі королівства, в зоні потенційної французької загрози. Інші сили, які розпочали б бойові дії у Франції, не можна було б постійно рівноцінно поповнювати рицарями. Філіп VI (1328-1350) мав можливість скликати рицарське ополчення кількістю у 20 тисяч в будь-якій частині королівства.

Відсутність якісних резервів примусила Едуарда III створювати найману армію, залучати під свої прапори іноземців. Англійці розуміли, що їм буде протистояти більш чисельна армія, і що їм прийдеться вести бойові дії на значній відстані від баз підтримки. Тому основу тактики мали складати стрімкі проникаючі рейди із нанесенням ворогу якнайбільшого збитку та швидке повернення до баз підтримки. Подібна тактика, більш відома у той час під назвою «шевоше», практикувалася ще з раннього середньовіччя у феодалних міжусобицях [3, С. 367]. Нового змісту для шевоше надав фламандський полководець на службі в Едуарда III – Готьє де Моні, більш відомий в Англії як Уолтер Менні (бл. 1310-1372). Уродженець графства Геннегау (Ено), син рицаря Жана Одноокого де Моні та Жанни де Жанлен, прибув до Англії у 1328 році як зброєносець Філіпи Геннегауської, нареченої Едуарда III.

Після деблокади замку Стерлінг у 1337 році та наведення відносного спокою в Шотландії, Едуард III був змушений змінити вектор військових дій на континентальні володіння. Протягом усього англо-шотландського військового конфлікту в 1332-1337 рр. французький король Філіп VI активно підтримував шотландського монарха Девіда II, прагнув відволікти англійців від власного конфлікту з Едуардом III за графство Гієнь. Англійські протести

французький король нівелював посиленням на франко-шотландський союзний договір 1295 року, укладений ще під час правління Філіпа IV Красивого (1285-1314). Непоступливість нового французького короля Філіпа VI Валуа (1328-1350) у «шотландському питанні» стала одним із приводів оголошення Англією війни Франції, відомої під назвою Столітня війна (1337-1453). Покидаючи Шотландію Едуард III розумів, що вивід англійських військ спричинить повстання шотландських баронів невдоволених Едуардом Белліолом – англійською маріонеткою на їх престолі. Тому в замках Единбурга, Стерлінга, Далкіта, Данді, Роксбурга і Бервіка послали англійські гарнізони та поповнили запаси в арсеналах. Керувати англійськими залогами король призначив Уолтера Менні та Вільяма Монтегю, які не тільки виявили неабияку звитягу в боях з шотландцями, але й застосували дійові військові тактичні методи.

Шотландське повстання не забарилося. Дрібні загони повстанців робили нищівні набіги на окуповані англійцями міста і замки, після чого стрімко відступали, укриваючись в неприступних лісових та болотистих місцевостях. В такій ситуації англійські командири вирішили не намагатися переслідувати нападників. Всім були відомі ватажки шотландських бунтівників: Вільям Дуглас, Роберт Версі, Саймон Фрезел і граф Морейський Джон Рендольф [4, С. 104]. Після відбиття атаки та втечі шотландців, Менні та Монтегю здійснювали руйнівний наїзд на феодалні володіння того командира, який атакував англійців, тобто застосовували тактику шевоше. Подібні дії Менні та Монтегю примусили більшість лідерів шотландських повстанців зменшити активність, а деякого і відмовитися від боротьби. Англійський король був дуже задоволений своїми воєначальниками. Їм вдалося порушити стратегічні плани французького короля, який надіявся відволікти на Шотландію головну увагу Едуарда III. Філіп VI прагнув скувати незначними силами шотландців, основний військовий потенціал англійської армії. Але Уолтер Менні та Вільям Монтегю, застосовуючи тактику шевоше, використовуючи незначний людський ресурс, призвели до того, що Шотландія не змогла реально допомогти французам на початку Столітньої війни.

Досвід вправного воєначальника та подвиги в Шотландії не пройшли повз увагу англійського короля Едуарда III. На початку бойових дій у Франції для Едуарда III потрібен був полководець, який мав би досвід бойових дій обмеженою кількістю воїнів на ворожій території. Король на початку 1337 року відкликав Уолтера Менні в Англію, залишивши одного Вільяма Монтегю стримувати шотландців [5, С. 95].

Активні військові дії Столітньої війни розпочалися із французького вторгнення в Гієнь, атаки англійського острова Джерсі та міста Портсмут. У відповідь Едуард III відправив до узбережжя Фландрії невелику військову

експедицію під командуванням Уолтера Менні. Король знову проголосив Менні адміралом Півночі. У даному випадку це не було військово-морське звання, а функціональна можливість конфіскувати потрібні для висадки на континенті кораблі. Під командуванням Уолтера Менні опинилися всі порти від гирла Темзи до Беріка на шотландському кордоні. На рибальських та торговельних судах, облаштованих для бойових дій і транспортування кінноти, 10 листопада 1337 року англійці висадилися на острові Кадзанд в гирлі р. Шельда. Десант нараховував 800 важкоозброєних кавалеристів і 2 тисячі лучників. Не дивлячись на те, що в складі армії були більш вельможні полководці (граф Дербі, Роберт де Афффорд граф Саффорд) [4, С. 133], бойовими діями командував Уолтер Менні. Гі бастард Фландрський мав майже подвійну чисельну перевагу (5 тисяч воїнів), але потерпів поразку і потрапив у полон до англійського командира. На острові Кадзанд фламандці втратили до 4 тисяч вбитими [6, С. 568]. Битва мала також значний дипломатичний резонанс. Значна частина північнофранцузьких васалів Філіпа VI стала схилитися до визнання Едуарда III своїм сюзереном. А для англійського монарха підтримка північнофранцузьких феодалів мала важливе значення у планах завоювання континентального плацдарму, що повинен був напряму загрожувати Парижу.

У липні 1338 року поки король Едуард III вів у Антверпені безуспішні переговори з фламандцями та Священною Римською імперією германської нації, полководець Менні виконував інше завдання. Із кавалерійським загоном у 60 воїнів Менні здійснив рейд на французьку прикордонну фортецю Мортань. Це був тактично новий тип шевоше: таємний прохід через союзні території з нанесенням удару лише в кінцевій точці. З Антверпена загін Уолтера Менні прослідував через імперські території герцогства Брабант та графства Ено (Геннегау). Про кінцевий пункт призначення ніхто в загоні не знав, а про справжню мету цього шевоше вірогідно знав лише Менні та Едуард III. Декілька днів нападники очікували на підступах до французької фортеці в Блатонському лісі. Саме там соратники Менні взнали справжню мету набігу. Раптовий наскок на Мортань дав лише частковий результат. Скориставшись необережністю містян англійці увірвалися в місто, але не змогли захопити добре укріплену цитадель. Уолтер Менні наказав підпалити місто і відступити. Його кавалерія рухалася вздовж французького кордону через графство Ено в напрямку єпископства Камбре. Командир чудово знав місцевість і в багатьох населених пунктах мав підтримку родичів. Розуміючи, що потужну фортецю Камбре йому не захопити, Менні вирішив оволодіти сусіднім замком Тьон-Л'Евек. Замок опинився в руках англійців 21 вересня 1339 року через зраду місцевого кастеляна. [4, С. 144-145].

Аналізуючи шевоше Уолтера Менні в Мортань і Камбре, слід наголосити на його особливих причинах. Більшість досліджень вказують на спроби спровокувати французького короля Філіпа VI на активні дії в імперському прикордонні. Але з огляду на проблеми Едуарда III із залученням до військових дій з французами імперських васалів, існує вірогідність того, що кавалерійський набіг Менні мав прискорити перехід на бік англійців герцога Брабантського та графа Ено. Жан III Брабантський надав плацдарм Едуарду III в Антверпені, називав себе союзником англійців, але постійно писав французькому королю листи, в яких умовляв Філіпа VI не вірити у його зраду. А граф Гільом II д'Ено відкрито заявляв про свою підтримку французів. Шевоше Уолтера Менні примусило впливових північнофранцузьких феодалів змінити свою позицію.

У серпні-вересні 1340 року англійська армія обложила велике фламандське місто Турне, яке відмовилося розривати васалітет із Францією. Хроніки майже не згадують Менні як учасника бойових дій під Турне. Але активна участь в облозі графа Ено дає побічну інформацію. Саме загони Ено займалися спустошеннями околиць міста та замків у безпосередній близькості до Турне. А такий спеціаліст у стрімких і руйнівних шевоше, як Уолтер Менні, мав бути присутнім у складі армії графа Ено. Крім того відомо, що шотландці отримавши інформацію про те, що їх головний ворог Уолтер Менні разом з Едуардом III бере участь в облозі Турне, відновили бойові дії на англо-шотландському прикордонні [4, С. 202].

Після укладеного 25 вересня 1340 року перемир'я між Едуардом III та Філіпом VI, Уолтер Менні повертається разом із королівським військом в Англію. Але конфлікт, що виник в Бретані змусив полководця знову повернутися на континент.

Без сумніву, Едуард III розглядав герцогство Бретонське, як очевидний новий плацдарм для війни у Франції. І той факт, що завойовувати його у березні 1342 року він відправив Уолтера Менні свідчить про крайню ступінь довіри до полководця. Логістичні проблеми значно затримали англійську армію. Із 60-и потрібних суден, Менні мав лише 44-и. Тому лише в середині травня 1342 року йому вдалося відплисти з англійського порту Портсмут. Загін, який висадився в м. Брест, нараховував 34 рицарі та 200 кінних лучників [7, С. 62; 2, С. 242]. Такий незначний загін не міг вплинути на загальний перебіг подій у війні за Бретонський спадок, де Жан де Монфор програвав французькому ставленику Карлу де Блуа. Уолтер Менні отримав завдання від Едуарда III охороняти узбережні міста від французів і не атакувати французів до кінця червня (діяло перемир'я до 24 червня 1342 року).

Чекаючи підкріплення з Англії, Менні здійснював атаки на маєтки бретонських феодалів, які підтримували Карла де Блуа і захопив у полон

декількох знатних бретонців. Спустошливі шевоше англійців сковували дії французів у Бретані. Але і Уолтер Менні, обмежений людським ресурсом, не міг розвинути успіх. Тому, уклавши перемир'я до 1 листопада 1342 року з Карлом де Блуа, 8 липня 1342 року Менні повернувся в Англію. Оскільки англійський король не ратифікував перемир'я, полководець знову прибув у Бретань, де розпочав бойові дії на півдні півострова. Активність загону Уолтера Менні примусила Карла де Блуа переправити в район міст Оре, Енбон і Ван частину армії. У цей час в Західній Бретані висадилася англійська армія на чолі з Вільямом де Боханом, графом Нортхемптонмом (1000 рицарів і 2000 лучників) [6, С. 570]. Після розгрому франко-бретонських сил 30 вересня 1342 року біля м. Морле, граф Нортхемптон відправив на південь Бретані для облоги міста Ван загін графа Робера де Артуа. Уолтер Менні покинув свою базу в місті Енбон, і на чолі сотні рицарів та двох сотень лучників приєднався до англійської армії. Під час вирішального штурму Вана загін Менні, використовуючи штурмові мотузкові драбини, першим увірвався в місто [7, С. 99].

Після взяття англійцями міста Ван Едуард III залишив його під командуванням Уолтера Менні, графа Уоріка, графа Арундела та барона Стаффорда [7, С. 104-106]. Без сумніву роль Менні зводилася до спустошення околиць міста і поповнення провіанту. Але тим самим він стримував сусідні бретонські міста від спроб допомогти блокованим мешканцям Вана. Король знову використав Уолтера Менні, як майстра стрімких спустошливих шевоше. Не маючи можливостей достатньо поповнити армії ополченнями бретонських міст, король і дофін Жан були змушені маневрувати і не вступати у відкриті бойові дії з армією Едуарда III. Розвинути успіх англійцям завадив римський папа Климент VI (1342-1352), який прислав у Бретань двох кардиналів для примирення Едуарда III і Філіпа VI. Неподалік від Вана в маленькому містечку Малетруа 19 січня 1343 року було укладене перемир'я на три роки, яке фіксувало за обома сторонами конфлікту попередньо захоплені території [6, с. 128]. У стратегічному плані в Бретані між профранцузькими прихильниками Карла де Блуа і проанглійськими прихильниками Жанни де Монфор запанувала рівновага. Але англійцям вдалося врятувати від неминучого розгрому партію Мофорів, і головна заслуга в цьому полягала у вдалих діях Уолтера Менні навесні та влітку 1342 року.

Разом із Едуардом III Уолтер Менні повернувся в Англію, де став займатися упорядкуванням своїх маєтностей. Але у 1344 році знову виникли проблеми у васалів англійського короля в Бретані та Гасконі. Цього разу досвід Менні монарх вирішив застосувати на південно-західному плацдармі Столітньої війни – в Гасконі. Англійську армію очолив Генріх Ланкастер, граф Дербі (бл. 1306-1361) [6, С. 150], який був призначений Едуардом III верховним королівським намісником в Аквітанії. Його армія складалася із

500 рицарів, 500 валлійських піхотинців і 1000 лучників [7, С. 116]. 9 серпня 1345 року військо Дербі висадилося в місті Бордо.

Гасконь у XIV столітті мала велику кількість замків та фортець. Вірогідно, що головним тактичним завданням англійців було нейтралізувати всі башти-фортифікації, а головним стратегічним завданням – оволодіти найбільшими містами Гасконі. У Шотландії, Фландрії та Бретані Уолтер Менні шляхом стрімких, спустошливих шевоше примусив більшість місцевих феодалів перейти на бік англійців. В Гасконі англійський полководець повинен був виконувати подібні функції. Але це вже були шевоше більш значного масштабу. Якщо основні сили Дербі мали завдати превентивні удари з метою позбавити французьку армію графа де Л'Іля матеріальних ресурсів і наступальної ініціативи, то очевидним є завдання загону Уолтера Менні позбавити французів поповнення людськими ресурсами. В «Хроніці» Жана Фруассара чітко вказується на те, що Менні наказував не брати в полон навіть найвельможніших профранцузьки налаштованих гасконців [7, С. 118]. Таким чином, під страхом смерті та спустошення їх володінь, англійцям вдалося привернути на свій бік більшість землевласників у Західній Гасконі.

Маючи такого досвідченого командира, як Уолтер Менні, Генріх Ланкастер відмовився від повільної наступальної тактики його попередників і перехопив ініціативу у супротивника кількома стрімкими ударами. 24 серпня 1345 року основні сили англійців оволоділи важливим стратегічним пунктом на річці Дордонь, містом Бержерак. Але попередньо маленький загін англійців захопив невеликий гасконський замок Монкок, гарнізон якого міг загрожувати з тилу англійцям під Бержераком [7, С. 717]. Подібним чином армія Дербі оволоділа містами Ланго, Лак, Модюран, Ламужі, Пінак, Форсак (Лафорс) з баштою Прюдер, Бомон-ан-Ліллуа, Монтагре, Ліль, Себілак, Боніваль [7, С. 119-121]. Більшість гарнізонів нетривало оборонялися або відразу капітулювали, знаючи які спустошення здійснили англійці під Бержераком. Уолтер Менні скоріше всього брав участь в нападах і руйнаціях дрібних фортифікацій, стрімких нападах на невеликі замки, доволі часто автономно від основних сил армії Дербі. Подібні акції не тільки примушували до покори гасконців, але й безпосередньо загрожували небезпекою летючому загонові Менні. Наприклад неподалік від міста Перігьо, Менні потрапив у хитру пастку гасконців і лише чудом урятувався. На початку жовтня 1345 року вся західна частина Гасконі опинилася під контролем англійців, більшість гасконських феодалів цього краю перейшли на бік Едуарда III.

Кліматичні умови Південної Франції дозволяли не припиняти військові дії взимку. Тому граф Дербі продовжив наступ в райони Східної Гасконі. Це викликало занепокоєння французького короля, який відправив на допомогу графу де Л'Ілю армію на чолі з дофіном Жаном Нормандським. Однак дофін

не проявляв активності і де Л'Іль вирішив діяти самостійно. У середині жовтня 1345 року гасконці обложили місто Оберош, в якому засів англійський гарнізон. На деблокаду Обероша вирушила невелика армія із 400 рицарів та 800 лучників. Стрімка атака кіннотників Дербі та Менні на світанку 21 жовтня в тил облогових сил гасконців призвела до розгрому останніх. В полон до англійців потрапили вельможні васали Філіпа VI (1 граф, 7 віконтів, 3 барони, 12 баннеретів) [7, С. 720]. Жан Нормандський не тільки не надав допомогу гасконцям, але й взнавши про розгром під Оберошем, розпустив свою армію. Таким чином, практично вся Південно-Західна Франція опинилася під контролем англійської армії Генріха Ланкастера та Уолтера Менні.

Після серії поразок більшість профранцузьки налаштованих гасконців засіли в добре укріпленому місті Ла-Реоль. На початку листопада 1345 року англійці обложили і розпочали штурм Ла-Реоля. Проте містяни, нажахані безжалісними шевоше Уолтера Менні, вирішили капітулювати. В таємному листі, який вони передали Генріху Ланкастеру, імениті громадяни Ла-Реоля вимагали особистої зустрічі з Менні перед капітуляцією, і гарантій його лояльності [7, С. 130]. Заручившись обіцянкою Уолтера Менні не руйнувати місто, містяни відкрили одну із брам англійському війську 8 листопада 1345 року. Гасконські рицарі встигли перебратися в цитадель Ла-Реоля і капітулювали лише на початку січня 1346 року.

Особливо жорстоке ставлення до гасконських вельмож Уолтера Менні має своє пояснення. Батько англійського полководця загинув під час паломництва до гробниці святого Якова в Сантьяго-де-Компостела від руки гасконського рицаря з родини Мірпуа. Старший брат Менні, Жиль Гріньяр, також був убитий під Камбре гасконським рицарем. Очевидно, що Уолтер Менні відчував ненависть до гасконських вельмож, і тому не брав полонених та руйнував їх маєтки. До певного моменту присутність у війську Дербі такого полководця, якого боялися гасконці виправдовувала себе. Але з часом, коли профранцузькі гасконці переорієнтувалися і стали проанглійсько налаштованими, присутність в Гасконі Уолтера Менні стала небажаною. Але раптове вторгнення французької армії Жана Нормандського на північ Гасконі змусило Генріха Ланкастера відтермінувати із відправкою Уолтера Менні. Дофін Жан заволодів важливими містами Мірмон і Вільфранш. Добре укріплена фортеця Егійон, що займала вагомое стратегічне значення залишилася в руках англійців. Однак, невеликий гарнізон із 120 лучників не зміг би довго протриматися проти сил французів. На укріплення гарнізону Егійону англійський командувач відправив 40 рицарів, 140 зброєносців і 50 лучників. Загін очолив Уолтер Менні та граф Пемброк [7, С. 138]. Передові частини французів з'явилися під стінами Егійона 1 квітня 1346 року. Щоб посилити свою армію Жан Нормандський оголосив ар'єрбан (збір ополчення васалів) [3, С. 38] для південних земель Франції.

Невелике але добре укріплене місто Егійон контролювало головні переправи через річку Гаронна. Для переправи на лівий гасконський берег дофіну Жану потрібно було навести мости через річку. Уолтер Менні під час оборони міста виконував звичні для нього завдання: руйнував побудовані французами переправи та добував провіант для гарнізону шляхом спустошення околиць місцевостей. З часом Менні став робити зухвалі напади на райони поблизу французького табору. Під час одного такого рейду невеликий загін Уолтера Менні атакував переважаючі сили (500 воїнів) французького маршала Шарля де Монморансі, який повертався в табір. Сутічка могла закінчитися для Менні та його солдат фатально, якби їм на допомогу не прибуло підкріплення. Разом із трьома сотнями лучників, яких привів граф Пемброк, загін Уолтера Менні завдав дошкульної поразки французам. Французький маршал був важко поранений, а в полон до англійців потрапило багато ворожих воїнів. Але головним трофеєм для обложених став провіант, що перебував в обозі Монморансі [7, С. 143-144].

В кінці червня 1346 року Філіп VI відкликав з-під Егійону частину війська для оборони Північної Франції, через вірогідність висадки там англійської армії Едуарда III. На початку серпня Жан Нормандський отримав лист від батька, в якому французький король наказував зняти облогу з Егійона та йти на підкріплення французької армії на північ [7, С. 747], оскільки 12 липня 1346 року потужна англійська армія розпочала вторгнення в Нормандію та загрожувала безпосередньо Парижу [8, С. 644]. На світанку 20 серпня 1346 року дофін Жан наказав терміново евакуювати табір і відступити від Егійону. Наказ командуючого був настільки неочікуваним і раптовим, що при відході від міста французи лишили в таборі всі припаси та спорядження. Охороняти покинутий табір залишили місцеве ополчення. Побачивши відступ головних сил, Уолтер Менні із своїм загоном атакував табір французів. Щоб врятувати гасконських ополченців від мстивого англійського полководця, Жан Нормандський наказав повернутися ар'єргарду армії та вступити в бій з англійцями. Кіннота Менні змогла швидко розгромити деморалізованих французьких рицарів. Більше того, в полон до англійського полководця потрапив вельможний рицар з Нормандії Грімутон де Шамблі, особистий друг французького дофіна Жана. Уолтер Менні відмовився від великого грошового викупу за полоненого. В обмін на Шамблі Жан Нормандський видав Уолтеру Менні охоронну грамоту, що дозволяла англійському полководцю безборонний перетин французьких територій із загоном із 10 чоловік [7, С. 175-176].

Жан Фруассар в «Хроніках» повідомляє, що мотивом відбуття з Гасконі Уолтера Менні була інформація добута в полонених французів про поразку їх армії поблизу Кресі та облогу англійцями міста Кале [7, С. 176]. Але французи відступили від Егійона 20 серпня, а битва відбулася пізніше, 26 серпня 1346 року.

Більш вірогідно, що Менні взнав від полонених про висадку англійської армії та військові дії на півночі Франції, про що доповів Генріху Ланкастеру як своєму командирі. Це стало зручним мотивом для графа Дербі, щоб спроводити з Гасконі Уолтера Менні. В умовах, коли наміснику короля потрібно було більше вмиротворювати та опанувати край, присутність в Гасконі полководця, який став символом помсти та спустошення, стала недоцільною. Тому, після деблокади Егійона Менні з невеликим кінним загonom вирушив на північ, щоб приєднатися до армії Едуарда III.

Не дивлячись на королівський охоронний документ і право перетину країни, французи двічі затримували Уолтера Менні. Вже на початку мандрівки, у другій половині вересня 1346 року, англійський загін заарештували в місті Сен-Жан-д'Анжелі. Менні з двома соратниками зміг вибратися з в'язниці та приєднався до армії Генріха Ланкастера, яка здійснювала рейд графством Ангулем. Намісник англійського короля повернув війська і вдерся у межі графства Пуату. 22 вересня 1346 року англійці з першого приступу захопили Сен-Жан-д'Анжелі та звільнили людей Уолтера Менні. Загін Менні продовжив рух на північ Франції. Однак у кожному місті ставилося під сумнів право англійського військового загону перетинати країну в умовах активної фази війни. На кінець, під час переправи через річку Луара у місті Тур (Фруассар помилково вказує на місто Орлеан [7, С. 176]), Менні був заарештований вразі. Англійського командира переправили в Париж, де ув'язнили в замку Шатле. Французи заявили, що охоронна грамота видана Жаном Нормандським втратила свою дію через те, що Уолтер Менні брав участь у штурмі міста Пуатьє 3 вересня 1346 року. Вірогідно Менні відпустили б через декілька місяців, після того як отримали б інформацію з Пуату, що англійський полководець у цей час не був у складі армії англійського намісника Аквітанії та не міг брати участь у штурмі Пуатьє. Але у справу втрутився англійський король, якому Уолтер Менні був конче необхідним у складній облозі міста Кале. Едуард III відразу припинив будь-які контакти з Філіпом VI та відмовився підписувати перемир'я поки з полону не відпустять його васала. Французький король поступився і наказав звільнити із паризької в'язниці Шатле Уолтера Менні [7, С. 748].

У кінці 1346 року Уолтер Менні приєднався до облогової армії Едуарда III, яка поки безуспішно намагалася взяти портове місто Кале. Складна ситуація в таборі англійців, які мали проблеми з провіантом, дещо пояснює жорстку позицію англійського короля у питанні звільнення Менні з французького полону. З початку війни англійський полководець виявив здібності вправного організатора стрімких рейдів-шевоше. В залежності від тактичних завдань, такі руйнівні, стрімкі набіги виконували функції залякування васалів, які вагалися на бік якого короля переходити, або – розвідувальні та

фуражирські функції. Хоча англійці вщент розгромили під Кресі французьку армію та блокували Кале, їх становище було складним. Зимові шторми не дозволяли поставляти в облоговий табір достатньо харчів та військової амуніції з Англії. Стала реальною загроза голоду та епідемії. Частина облогових сил Едуарда III постійно відволікалася від штурмових дій на охорону табору, оскільки в околицях Кале діяли загони північнофранцузьких васалів Філіпа VI. Уолтеру Менні вдалося організувати шевоше у французькі графства Гін, Булонь та Артуа [1, С. 115]. Спалені та пограбовані англійцями маєтки примусили північнофранцузьких феодалів повернутися з-під Кале додому для охорони своєї власності. Шевоше Уолтера Менні мало подвійні позитивні наслідки для англійської облогової армії під Кале: відсутність на тривалий час небезпеки з тилу та забезпечення провіантом і трофейною амуніцією.

Про вагомую роль Уолтера Менні в позитивних результатах облоги Кале також свідчить той факт, що саме він обговорював від імені Едуарда III умови капітуляції французького гарнізону [7, С. 182]. В кінці 1347 року англійський король призначив Менні першим капітаном (командуючим гарнізоном) міста Кале [6, С. 330]. На нового капітана впав тягар облаштування міста в нових умовах життя в складі Англійського королівства. Уолтер Менні зумів організувати евакуацію з Кале французів та заселення міста англійцями. Перша спроба антианглійського повстання в Кале була жорстоко придушена загоном під командуванням капітана. Жан Фруассар наголошує, що під час придушення повстання сам король Едуард III бився з бунтівниками під прапором Уолтера Менні [7, С. 183].

Чергове втручання у війну римського папи Климента VI закінчилося підписанням перемир'я у вересні 1347 року між Едуардом III та Філіпом VI. Активні бойові дії майже повністю припинила епідемія чуми («Чорна смерть»), що охопила всю Європу в 1348 році. Уолтер Менні був відкликаний в Англію. Полководець ще брав участь у важливих битвах та військових кампаніях (29.08. 1350 – морська битва з кастильським флотом біля Уїнчелсі, 1353 – відвоювання у шотландців м. Берік, 19.09.1356 – битва біля Пуатьє, 1359-1360 – військова кампанія Едуарда III, 1369 – експедиція Джона Гонта), виконував важливі державні завдання (охороняв в Кале полоненого французького короля Жана II Доброго, у 1359 році став рицарем Ордена Підв'язки, укладав у 1360 році в Бретіньї мир з Францією, у 1371 році заснував перший в Англії госпіталь Чартерхаус) [6, С. 330]. Однак з віком він все більше виконував дорадчі функції у нових, молодих полководців, таких як Чорний Принц та Джон Гонт.

Висновки. Хроніки XIV століття безумовно засвідчують використання тактики шевоше Уолтером Менні (Готьє де Моні), ще до початку Столітньої війни (1337-1453). Вперше така військова методика була застосована англійським полководцем у війні в Шотландії у 1332-1337 роках. Використо-

вуючи невеликі загони кінних лучників, які діяли автономно від основних збройних сил, Уолтер Менні здійснював руйнівні рейди тилами шотландців, завдавав збитку замкам і феодалним володінням васалів короля Девіда II. Шевоше Менні повністю паралізувало взаємодію між армією шотландського короля та загонами його васалів, які були змушеними покинути свого сюзерена для захисту своєї власності. Вдала тактика Менні та його компаньйона Вільяма Монтегю, справила враження на англійського короля Едуарда III, якому потрібно було вирішити проблему переважаючих сил французів на початку Столітньої війни. Тому вже у 1337 році англійський король відкликав свого воєначальника з Шотландії та зробив членом малої королівської ради та надав надзвичайні військові повноваження. Бойові дії першого року війни підтвердили доцільність запровадження тактики шевоше проти переважаючих сил ворога. Доцільність використання тактики шевоше підтверджують призначення Едуардом III Уолтера Менні у вразливі та проблемні театри бойових дій початку Столітньої війни. Саме ідеї Менні, втілені Едуардом Вудстокським (Чорним Принцем) у більших масштабах, стали головними тактичними військовими прийомами, що дозволяли незначним збройним силам англійців успішно діяти проти переважаючих сил французької армії до кінця Столітньої війни.

Література:

1. Фавье Ж. Столітня війна. Київ, 2009. 656 с.
2. Перруа Е. Столітня війна. Львів, 2002. 480 с.
3. Озимчук О. Ранок Середньовіччя. Історія Західної Європи V-XI століття в термінах, іменах та назвах. Рівне: О. Зень, 2019. 383 с.
4. Фруасар Ж. Хроніки. 1325-1340. Харків, 2009. 655 с.
5. Хроніки и документи періоду Столітньої війни. Одеса, 2005. 425 с.
6. Устинов В.Г. Столітня війна і Війна Троянд. Київ, 2007. 637 с.
7. Фруасар Ж. Хроніки. 1340-1350. Харків, 2012. 856 с.
8. Войтович Л., Овсінський Ю. Історія війн та військового мистецтва: в 3-х т. Т.1. Харків: Фоліо, 2017. 894 с.

References:

1. Favie Zh. (2009). Stolitnia viina [Hundred Years' War]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Perrua E. (2002). Stolitnia viina [Hundred Years' War]. Lviv [in Ukrainian].
3. Ozymchuk O. (2019). Ranok Serednovichchia. Istoriia Zakhidnoi Yevropy V-KhI stolittia v terminakh, imenakh ta nazvakh [Morning of the Middle Ages. The history of Western Europe of the V-X century in terms, names and titles]. Rivne: O. Zen [in Ukrainian].
4. Fruasar Zh. (2009). Khroniky. 1325-1340 [Chronicles. 1325-1340]. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Khroniky y dokumenty periodu Stolitnoi viiny [Chronicles and documents of the period of the Hundred Years' War]. Odesa, 2005 [in Ukrainian].
6. Ustynov V.H. (2007). Stolitnia viina i Viina Troiand [The Hundred Years' War and the War of the Roses]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Fruasar Zh. (2012). Khroniky. 1340-1350 [Chronicles. 1340-1350]. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Voitovych L., Ovsynskiy Yu. (2017). Istoriia viin ta viiskovoho mystetstva [History of wars and military art]: v 3-kh t. T.1. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].